

сконцентрувати фінансові і трудові ресурси для їхнього економічного використання, дозволить надавати практичну допомогу бібліотекам різних видів і форм власності у питаннях організації роботи зі збереження їхніх фондів. А для цього потрібно, щоб вказані проблеми розв'язувалися на державному рівні.

Стосовно необхідних обсягів фінансування нової програми збереження бібліотечних і архівних фондів слід пам'ятати, що забезпечення збереження документних ресурсів взагалі є дуже дорогим задоволенням. Але чи слід економити, коли йдеться про інтелектуальний потенціал і надбання нації, її культуру та історію?

Список використаної літератури

1. Библиотеки национальных академий наук: Проблемы функционирования, тенденции развития: Науч.-практ. и теорет. сб. Вып. 1. – К.: НБУВ, 2000. – 211 с.
2. Библиотечное дело – XXI век: Науч.-практ. сб. Вып.1(9) / Рос. гос. б-ка. – М., 2005. – 272 с.
3. Бровкин А.Г. Долгосрочная программа создания страхового фонда уникальных коллекций на базе современного микрофильмирующего комплекса // Библиотеки и ассоциации в меняющемся мире: новые технологии и новые формы сотрудничества: Материалы конф. / 5-я юбилейн. междунар. конф. “Крым-1998”. – М.: ГПНТБ России, 1998. – Т. 2. – С. 515-517.

4. Вебер Х., Дерр М. Оцифровка как метод обеспечения сохранности // Науч. и техн. б-ки. – 1998. – № 10. – С. 6-36.

5. Дубинин С.С., Кисловская Г.А. Гибридный подход в обеспечении сохранности и доступности документов // Библиотеки и ассоциации в меняющемся мире: новые технологии и новые формы сотрудничества. Тема 2002 года: Электронные информационные ресурсы и социальная значимость библиотек будущего: Тр. конф. / 9-я междунар. конф. “Крым-2002”. – М.: ГПНТБ России, 2002. – Т. 1. – С. 417-420.

6. Мельник С.А., Бряннов С.А. Перспективы развития механизированных технологий и массовых методов консервации документов на бумаге // Библиотеки и ассоциации в меняющемся мире: новые технологии и новые формы сотрудничества: Тема 2003 года: Библиотеки и доступность информации в современном мире: электронные ресурсы науке, культуре и образованию: Тр. конф. / 10-я юбилейн. конф. “Крым-2003”. – М.: ГПНТБ России, 2003. – Т. 2. – С. 501-504.

7. Небумажные носители информации в библиотеке: Материалы всерос. обучающего семинара, 19-21 окт. 1999 г. – СПб., 2000. – 72 с.

8. Сохранение библиотечных и архивных фондов (руководство). – СПб., 1998. – 237 с.

9. Сохранение библиотечных фондов: партнерство и сотрудничество. 2002. – М.: Рос. гос. б-ка, 2002. – 204 с.

ДЖЕРЕЛОЗНАВЧИЙ АСПЕКТ ДОСЛІДЖЕННЯ ІСТОРІЇ ДНІПРОПЕТРОВСЬКОЇ ОБЛАСНОЇ УНІВЕРСАЛЬНОЇ НАУКОВОЇ БІБЛІОТЕКИ

ІСТОРІЯ БІБЛІОТЕЧНОЇ СПРАВИ

Л. Гориняк

ІСТОРІЯ Дніпропетровської обласної універсальної наукової бібліотеки (ДОУНБ) довгі десятиліття вивчалась епізодично ентузіастами-просвітителями. Збереглися лише фрагменти перших спроб узагальнити існуючі документальні джерела нашими сучасниками Л. Тумановою, Є. Дробишевською.

Першим відомим дослідником історії ДОУНБ став Володимир Васильович Пупченко – талановитий бібліограф-краєзнавець, викладач Дніпропетровського училища культури, заступник директора Бібліотеки, автор підручника “Бібліографія”. Він протягом багатьох років проводив пошуки історико-краєзнавчих документів з історії бібліотечної справи на Дніпропетровщині. Віднайдені ним матеріали було вивчено, узагальнено, систематизовано. Цей архів зберігся. Родина Володимира Васильовича передала його у фонд ДОУНБ. У ньому, зокрема, зберігається рукописний варіант монографії “До історії бібліотечної справи на Дніпропетровщині (1830-1917)”. Архів В. Пупченка чекає своїх дослідників, а монографія – опублікування.

Значно активізувалася робота з вивчення історії ДОУНБ у 1980-ті роки, коли за ініціативою заступника директора Т. Васеніної та за підтримки директора Бібліотеки З. Рижкової було розроблено науково обґрунтовану програму досліджень у рамках підготовки до 150-річного ювілею ДОУНБ. Творчу групу очолила головний бібліотекар з науково-дослідної роботи Т. Шекшуєва. Надзвичайно обдарована людина, пристрасний дослідник, приро-

джений аналітик, вона зібрала безцінні за значимістю історичні документи.

На час початку її наукового пошуку були відомі окремі публікації, встановлено дату заснування Бібліотеки. Але ці факти, дати, події не були підтверджені документально, не проводилися глибокі дослідження.

Т. Шекшуєва працювала у Москві, у головних архівних установах держави – Центральному державному архіві ЦДА, Центральному державному історичному архіві (ЦДІА) СРСР, вивчала фонди Державної бібліотеки СРСР ім. В.І. Леніна (ДБЛ).

У фондах ДБЛ та ЦДІА СРСР Т. Шекшуєвою знайдено документ “Речь, произнесенная при открытии Публичной Библиотеки в Екатеринославе библиотекарем Г.П. Герценвицем 9-го мая 1834 года». Ця знахідка зняла всі питання і підтвердила точну дату заснування ДОУНБ, яка є однією з найстаріших бібліотек України.

Державна бібліотека СРСР ім. В.І. Леніна передала у дар ДОУНБ оригінал цього документа (нині він зберігається у краєзнавчому фонді Музею історії Бібліотеки), а також мікрокопії рідкісних фотознімків працівників Катеринославської міської публічної бібліотеки ХІХ – початку ХХ ст.

Серед знахідок Т. Шекшуєвої – “Каталог книг, состоящих в Екатеринославской [публичной] библиотеке 9 мая 1834 г.” (копія зберігається в Музеї історії ДОУНБ).

У ЦДІА СРСР вдалося знайти такі досі невідомі документи: “Торжественное открытие библиотеки в доме Дворянского собрания 9 (22) мая 1834 г. [в г. Екатеринославе]. Речь, произнесенная при открытии ...” (ф. 733, оп. 7, д. 27); “Отчет Екатеринославской Губернской публичной библиотеки за 1835 год; 1843-1845 гг.” (ф. 733, оп. 7, д. 27); “Письмо Губернатора [Екатеринославской губернии] министру внутренних дел № 168 от 1 марта 1836 г. о пожертвовании в библиотеку в этом году 1 500 рублей” (ф. 733, оп. 7, д. 27); щорічні звіти губернатора Катеринославської губернії за 1839-1969 рр. (ф. 733, оп. 7, д. 27).

Особливий інтерес становлять звіти, в яких систематично відображалися відомості про фонд публічної бібліотеки та її стан.

Значну роботу з виявлення, вивчення і узагальнення публікацій щодо початкового періоду існування Бібліотеки проводила Т. Шекшуева. Нею було переглянуто такі видання, як “Новороссийский календарь” (1845-1873), «Одесский вестник» (1859), «Северная пчела» (1859), «Основа» (1861), «Киевский телеграф» (1860); «Памятная книжка Екатеринославской губернии за 1864 г.», «Памятная книжка Екатеринослава за 1875 г.», «Екатеринославские губернские ведомости за 1889 г.», «Отчет Екатеринославской городской общественной библиотеки за 1902 г.».

Загалом дослідницею було здійснено титанічну працю, на основі якої, зокрема, складено унікальний історіографічний документ «Хронология Днепрпетровской областной библиотеки им. Октябрьской революции (1830-1889 гг.)».

Про розвиток Катеринославської міської громадської бібліотеки з 1892 по 1914 р. можна дізнатися з її щорічних друкованих звітів. Ці документи – оригінали або копії – було отримано в дар від Миколаївської та Саратовської обласних бібліотек, Російської державної бібліотеки (м. Москва).

У музеї ДОУНБ зберігається ксерокопія видання “Основные Правила Екатеринославской Городской общественной Библиотеки, утвержденные 19-20 марта 1903 г. Екатеринославской Думой”. Відповідно до цього документа, управління Бібліотекою здійснювала Рада, яка звітувала перед Думою про діяльність установи. Членами Ради складались і публікувались щорічні звіти Бібліотеки.

У краєзнавчому фонді ДОУНБ є також копія видання «Каталог книг Екатеринославской городской общественной библиотеки» (Екатеринослав: Типо-Литография Губерн. Правления, 1904. – 331 с.) та “Добавочный каталог Екатеринославской Городской общественной библиотеки. 1908». Ці документи – підґрунтя для дослідження багатьох аспектів історії Бібліотеки.

У ході систематичних наукових розвідок історії ДОУНБ зібрано значну кількість документальних, фактографічних, бібліографічних та наочних матеріалів. Всі вони зберігаються у Музеї історії ДОУНБ, який було створено з метою наукової систематизації, обліку, аналітичної обробки цих документів.

На жаль, “білою плямою” в історії Бібліотеки залишається період 20-30-х років ХХ століття. Причини цього зрозумілі, з огляду на хаос перших пореволюційних

років, громадянську війну, руйнацію всієї державної системи.

Розуміючи складність проблеми, на початку 1990-х років ми все ж спробували дослідити цей історичний відрізок часу. Було створено робочу групу в складі тодішніх працівників краєзнавчого відділу ДОУНБ Н. Тітової, Т. Кравчук, заст. директора Л. Горпиняк.

У 1993-1994 рр. проведено пошукову роботу в архівах області, м. Києва, у фондах Державної історичної бібліотеки України, Національної бібліотеки України ім. В.І. Вернадського, Російської державної бібліотеки. Значна частина архівних фондів Дніпропетровської області, фонди Центрального державного архіву України (врятовані лише деякі фрагменти) було втрачено в роки Великої Вітчизняної війни. Довоєнний фонд ДОУНБ також загинув. Ось чому кожний знайдений документ з історії Бібліотеки довоєнного періоду має велике значення як рідкісне свідчення про ті складні часи.

Такими цінними знахідками стали документи, виявлені у ЦДІА: рукописні (на аркушах із зошита) звіти Катеринославської публічної бібліотеки за 1923/24, 1924/25, 1925/26 роки; рукописне “Описание работ сотрудников Библиотеки в 1923/24 гг.” – прообраз посадових інструкцій, а головне – поіменний список співробітників Бібліотеки; кілька офіційних листів керівників Бібліотеки до Головополітпросвіти, Наркомосвіти України, Укрнауки тощо (ф. 166, оп. 6).

До речі, аналізуючи виявлені документи, ми звернули увагу на те, що назва Бібліотеки в ті роки декілька разів змінювалася – Центральна, Публічна, Державна – і в різних словосполученнях.

Доводиться констатувати факт, що досі не знайдено жодного документа за 1917-1921 рр. Невідомо, хто Бібліотеку очолював, як вона існувала.

Виявлено документ, що відіграв особливу роль у розвитку Бібліотеки, – постанову Ради Народних Комісарів від 31 травня 1924 р. “Про порядок розподілу по бібліотеках України і інших союзних республік творів друку, що доставляються в обов’язковому порядку в Українську Книжкову Палату”¹. Відповідно до цієї постанови, 11 бібліотек України отримали обов’язковий примірник друку національних видань і серед них Державна публічна бібліотека ім. Жовтневої революції (м. Катеринослав).

Існують документи, які свідчать, що вже в 1927 р. Бібліотека одержувала Всесоюзний обов’язковий примірник видань.

Зберігся каталог Бібліотеки дореволюційних часів. А з 1917 по 1941 рік – ні каталогів, ні фонду!

Серед цікавих матеріалів, що було знайдено в Дніпропетровському обласному державному архіві (ДОДА), є кілька документів перших повоєнних років, зокрема: «Акт ревизии финансовой деятельности областной библиотеки им. Октябрьской революции за 1943 г.» (у тексті дата відкриття – 27.10.1943 р. і підписи директора Л. Туманової, бухгалтера К. Мохначевої; ф. Р-5861, оп. 1, д. 2); «Акт об ущербе, причиненном немецко-фашистскими оккупантами (1941-1943 гг.) библиотеке от 10 мая 1944 г.» (ф. Р-5861, оп. 1 д. 6); «Акт об изъятии у частного лица литературы, принадлежащей фонду библи-

¹ Сб. узаконений и распоряжений рабоче-крестьянского Правительства Украины. – 1924. – № 11. – С. 115, 256.

отеки» [у громадянина Люкшина вилучено 7 010 кн., 2113 журн.] (ф. Р-5861, оп. 1, д. 7).

Також виявлено документи, записки, довідки, листування з питання будівництва Бібліотеки, в т. ч. копію листа директора книгозбірні О. Чекушина М. Хрущову.

Значну пошукову роботу у фондах ДОДА провели співробітники краєзнавчого відділу – хранитель Музею історії ДОУНБ З. Рижкова, М. Пушкар. Ними переглянуто регіональні періодичні видання 20–40-х років ХХ століття, що збереглися у фондах архіву. На основі цих розвідок підготовлено бібліографічний покажчик “Духовна скарбниця краю: Історія і сучасність Дніпропетровської обласної державної наукової бібліотеки” (Д., 1999. – 133 с.).

З. Рижкова систематизувала зібрані матеріали, здійснила літературну обробку розрізаних рукописних документів, спогадів ветеранів бібліотеки.

Сьогодні ми – творці історії ДОУНБ, і всі події, пов’язані з нею, здобутки з плином часу стануть хвилюючим минулим. Від забуття їх врятують фотолітописи, аматорські кінострічки, краєзнавчі, бібліографічні, аналітичні інформаційні видання, серед яких: щорічник “Моє Придніпров’я. Календар пам’ятних дат Дніпропетровської області на... рік”; серія ювілейних видань до 170-річчя установи; “Дніпропетровська обласна універсальна наукова бібліотека: Сторінки історії” (2004 р.); спогади ветеранів “Люди. Роки. Бібліотечне життя” та ін.

Історія нашої Бібліотеки – це самовіддане служіння своїй справі, неспокій, втрати і перемоги багатьох поколінь її працівників. Це частка історії рідної України.

ПРОБЛЕМИ ЗБЕРІГАННЯ І ЗАХИСТУ ЕЛЕКТРОННИХ ДОКУМЕНТІВ: ДОСВІД ФРН

ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД

На базі вивчення німецьких професійних джерел автор розкриває систему понять та технологічних процесів, які забезпечують захист електронних документів. Стаття дає уявлення про основні вимоги, що висувуються до заданої технології, про діючі міжнародні акти і протоколи. Також у ній йдеться про недосконалості сучасних механізмів захисту електронних документів. Серед існуючих засобів зберігання розглядаються такі, як електронна архівація, технології кодування та електронного підпису

ДО електронно-документаційних послуг висувуються такі самі вимоги стосовно збереження і захисту інформації, що й до традиційних форм ділових документних ресурсів: йдеться про гарантоване зберігання документа протягом певного часу та надійний його захист. Окрім того, у рамках електронного документообігу постають специфічні питання: як захистити документи від знищення або пошкодження внаслідок втрати фізичних властивостей носіїв інформації, зміни програмних і технічних компонентів; як запобігти некоректному поводженню з документами через низьку комп’ютерну грамотність персоналу або користувачів та ін.

Електронна архівація. Окрім технічних проблем – нетривкості магнітних та оптичних носіїв інформації, термін придатності яких звичайно становить від 3 до 30 років, нестабільності та обмеженої конвертованості форматів даних тощо, потребує вирішення питання організації даних. Для повноцінного представлення суті справи, з приводу котрої укладено електронний документ, повинен бути зрозумілим контекст і його зв’язок з іншими документами. Ізольовані дані й файли не відповідають таким вимогам, тому електронні архіви мають зберігати, наприклад, нарівні з окремими документами контекстну інформацію¹.

На даний час не вирішено, які носії інформації і пристрої для зчитування слід використовувати для електронної архівації документів, з яких процесів вона повинна

складатися то-що².

В. Рудюк

Проведене у ФРН 2000 року в рамках дискусії щодо зберігання управлінських електронних документів опитування засвідчило, що фахівці не мають чіткого уявлення про зміст поняття “тривала архівація електронних документів” і про рекомендовані методи. Під тривалою архівацією часто розуміли не перебування електронних документів в архіві, а їхнє зберігання протягом певного часу в обчислювальних центрах, що насправді визначається як електронна (цифрова) реєстрація. Накопичення електронних документів на місцях створює загрозу для архівів, котрим згодом доведеться зіткнутися з масованим напливом переданих на зберігання об’єктів³.

Нині у ФРН поняття електронної архівації складається з двох поданих нижче визначень.

Електронна тривала архівація (*elektronische Langzeitarchivierung*). Про такі технології йдеться, якщо інформація повинна зберігатись і залишатись придатною для використання протягом щонайменше десяти років⁴.

Німецькі фахівці вважають це визначення алогізмом, оскільки сама архівація передбачає тривалість. Основні проблеми у цьому контексті – менший термін придатності електронних носіїв інформації (у порівнянні з паперовими), швидка змінюваність форматів даних, версій програмних і технічних компонентів⁵.

¹ Bischof: Archivierung digitaler Unterlagen, Kap. 2.

² Пріоритетного значення у роботі з електронної архівації нині набула розробка програмних засобів, що гарантуватимуть незмінність документів під час їхнього зберігання, забезпечуватимуть швидкий доступ та ефективне управління величезними масивами даних незалежно від носіїв інформації. Така світова тенденція була сформульована у 2003 р. і дістала назву Information Lifecycle Management (ILM), мета-програмне керування повним циклом існування електронної інформації замість використання звичайних накопичувачів. Див.: PK-DML.

³ Bischof: Ende der Aktenzeit?

⁴ Ведучи мову про технології електронної тривалої архівації, німецькі фахівці мають на увазі не лише зберігання інформації, але також технології обробки її в архіві. Див.: NESTOR.

⁵ Bischof: Archivierung digitaler Unterlagen.